

ارزیابی چرخه‌ی عمر اقامتگاه‌های بوم‌گردی مورد مطالعه: منطقه‌ی ترکمن‌صحرای استان گلستان

حسین سادین^۱، مهدی پورطاهری^{۲*}

دانشجوی دکتری دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران
دانشیار گروه جغرافیا، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

دریافت: ۹۸/۱۰/۲۹ پذیرش: ۹۹/۱/۲۶

چکیده

اقامتگاه‌های بوم‌گردی نمونه‌ای از کسب‌وکارهای کوچک‌مقیاس با مالکیت محلی هستند که با فشار کمتر بر محیط طبیعی و انسانی، نقش مهمی در اصلاح جوامع روستایی از لحاظ محیطی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ایفا می‌کنند و در دهه‌ی اخیر، در سطح گردشگری روستایی کشور رایج شده‌اند. بنابراین، با توجه به اهمیت و ضرورت این نوع کسب‌وکار در تحقق توسعه‌ی پایدار مناطق روستایی، هدف اصلی این پژوهش ارائه‌ی چارچوبی برای شناسایی اقامتگاه‌های بوم‌گردی و مؤلفه‌های تبیین‌کننده‌ی این کسب‌وکار با استفاده از رویکرد چرخه‌ی عمر در منطقه‌ی ترکمن‌صحرای استان گلستان است. این مقاله از نوع تحلیلی- توصیفی مبتنی بر روش هدفمند است. جامعه‌ی آماری تحقیق را دو گروه خبرگان به تعداد ۳۰ نفر از استادان توسعه‌ی روستایی دانشگاه‌های استان گلستان و کارشناسان گردشگری ادارات دولتی و ۲۰ نفر از صاحبان اقامتگاه‌های بوم‌گردی تشکیل داده‌اند. جمع‌آوری داده‌ها از نمونه‌ها نیز از طریق پرسشنامه‌های محقق‌ساخته انجام شده است. نتایج یافته‌ها نشان می‌دهد که اقامتگاه‌های بوم‌گردی با کارکرد اقتصادی مکمل، در کنار سایر فعالیت‌های تولیدی و خدماتی در سطح مناطق روستایی به‌عنوان ابزار توسعه‌ی اقتصادی در جوامع محلی ایفای نقش می‌کنند. با تحلیل مؤلفه‌های تبیین‌کننده مشخص می‌شود که از میان چهار مرحله‌ی چرخه‌ی عمر اقامتگاه‌های بوم‌گردی، تفاوت معناداری بین سه مرحله‌ی شروع، درگیری و رشد این نوع کسب‌وکار از دیدگاه جامعه‌ی نمونه وجود دارد؛ در حالی که این تفاوت در مرحله‌ی بلوغ دیده نمی‌شود. بنابراین، اقامتگاه‌های بوم‌گردی در منطقه‌ی مورد مطالعه، به‌طور عمده در حال حاضر در مرحله‌ی درگیری قرار دارند و قابلیت لازم برای رسیدن به مرحله‌ی بلوغ را ندارند.

واژگان کلیدی: اقامتگاه‌های بوم‌گردی، چرخه‌ی عمر، منطقه‌ی ترکمن‌صحرا.

۱- مقدمه

جابه‌جایی و مهاجرت‌های گسترده‌ی روستاییان به شهرها، تمرکز در نظام برنامه‌ریزی با ساختار سلسله‌مراتبی با محوریت شهرها، بی‌توجهی به فرهنگ تولید و تولیدگری، از بین رفتن کسب‌وکارها و نهادهای سنتی تولید به دلیل نبود بازار مناسب برای تولیدات آن‌ها، کاهش درآمد، گسترش بیکاری، عدم امنیت غذایی، نبود ارتباط سیستمی بین شهر و روستا، فقر و قرار گرفتن عمدی جمعیت روستایی در حاشیه و مواردی از این دست نشان می‌دهد که در عمل، اهداف حیاتی توسعه، مبنی بر افزایش پایدار درآمد، گسترش اشتغال‌های تولیدی و برقراری متعادل تر منافع ناشی از رشد، در مناطق روستایی با شکست مواجه شده است (پالوج، ۱۳۹۸: ۱۴۶؛ Crosta & et-al, 2006: 12). از سوی دیگر، این نواحی اغلب به‌طور گسترده‌ای پتانسیل‌های اقتصادی استفاده‌نشده دارند که می‌توانند بهتر بهره‌برداری شوند و به رفاه ساکنان روستایی کمک کنند (رضوانی و همکاران، ۱۳۹۳: ۳). برای برون‌رفت از تنگنای توسعه‌ای و چالش‌های موجود برای توسعه‌ی اشتغال در مناطق روستایی، به رویکردها و راهبردهای متعددی توجه شده است. توسعه‌ی گردشگری با رویکرد راه‌اندازی اقامتگاه‌های بوم‌گردی یکی از برنامه‌ها است که حدود یک دهه از شکل‌گیری آن می‌گذرد. اقامتگاه‌های بوم‌گردی نمونه‌ای از کسب‌وکارهای کوچک‌مقیاس با مالکیت محلی هستند که با فشار کمتری که بر محیط طبیعی و انسانی وارد می‌کنند، از فعالیت‌های اساسی در تحقق توسعه‌ی پایدار محسوب می‌شوند و یکی از مؤثرترین ابزارهایی هستند که ضمن حفظ و رعایت اصول اساسی اکوتوریسم، نقش چشمگیری در توسعه‌ی جوامع محلی و مشارکت آنان در امور گردشگری و استفاده‌ی پایدار از منابع زیست‌محیطی دارند (Farrell & Runyan, 2001: 35; Bhattacharya & et-al, 2011:1915; Zepple, 1998: 486).

ایجاد اقامتگاه‌های بوم‌گردی راهکاری عملی برای رسیدن به توسعه‌ی پایدار گردشگری (Giannakis, 2014: 3)، منبع ایجاد فرصت‌هایی برای رسیدن به سودآوری (مریدالسادات و رکن‌الدین افتخاری، ۱۳۹۷: ۸۴) و کلید ایجاد یک تجربه‌ی اکوتوریسم لذت‌بخش و معنی‌دار است (Bunruamkaew & Murayama, 2012: 415) که در بسیاری از نقاط دنیا، فرصت‌های بی‌ظنیری را برای توسعه‌ی روستایی فراهم کرده است (عنابستانی و همکاران، ۱۳۹۴: ۶۴). اقامتگاه‌های بوم‌گردی یکی از کسب‌وکارهای کوچک گردشگری مبتنی بر ویژگی‌های مکانی، فضایی، فرهنگی و اجتماعی مقصد، نظیر غذا، صنایع دستی، فرهنگ محلی و ... است. در این مکان‌ها، غلبه‌ی عوامل نرم‌افزاری بر عوامل سخت‌افزاری ملموس و قابل مشاهده است (ربانی، ۱۳۹۷: ۳۷). معمولاً در مناطق روستایی، مناطق بکر طبیعی یا بافت‌ها و اماکن تاریخی شکل

می‌گیرند که اغلب از سوی یک خانواده‌ی محلی اداره می‌شوند و روابط مستقیم و متقابل بین میزبان و مهمان در خانه و املاک خانواده‌ی گردشگرپذیر صورت می‌گیرد. این حضور و مشارکت از سوی خانواده برای تجربه و رضایت گردشگر و توسعه‌ی پایدار مقصد گردشگری و جامعه‌ی محلی، امری حیاتی است (قاسمی، ۱۳۹۶: ۴).

این نوع از اقامتگاه‌ها به این دلیل که از داشته‌ها و توان‌های محیطی بهره می‌گیرند و درحقیقت به‌دنبال توسعه‌ی درونزا در مقصد هستند، توسعه‌ی پایدار را به‌دنبال خواهند داشت. این بنگاه‌های کوچک در کنار استرس و نگرانی کمتر برای محیط طبیعی و فرهنگی، مزایای اقتصادی مستقیمی برای جامعه‌ی محلی دارند. محلی بودن مالکیت آن‌ها باعث کاهش نشت اقتصادی و عدم وابستگی به منابع خارجی می‌شود و همچنین، قدرت تصمیم‌گیری را به مردم محلی می‌دهد (Sharpley & Telfer, 2002: 54). اهمیت این موضوع وقتی دوچندان می‌شود که این بخش با تاریخ، فرهنگ و آداب و آیین یک کشور رقم بخورد. در این صورت، نه تنها توسعه‌ی اشتغال، توسعه‌ی اقتصاد محلی و شکل‌گیری گردشگری پایدار را در بعد داخلی به‌همراه دارد، در بعد خارجی نیز مزیت‌هایی همچون انتقال فرهنگ و تاریخ، آشنایی گردشگران خارجی با آداب و رسوم آیینی، تبلیغات بدون هزینه و شناخت بیشتر جهانیان از آن کشور را به‌دنبال خواهد داشت. د واقع، اهمیت گردشگری در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی بسیاری از کشورها را به سرمایه‌گذاری و استفاده از همه‌ی ظرفیت‌هایشان در این حوزه ترغیب کرده است. در این راستا، حدود ۲۰ اقامتگاه بوم‌گردی در منطقه‌ی ترکمن‌صحرای استان گلستان راه‌اندازی و مشغول به فعالیت شدند (اداره‌ی کل میراث فرهنگی و گردشگری استان گلستان، ۱۳۹۸). از آنجا که تمامی کسب‌وکارها در این جهان از شکل خاصی پیروی می‌کنند که زندگی آن‌ها را از ابتدا تا انتها شرح می‌دهد، این سؤالات مطرح می‌شود که بعد از یک دهه فعالیت اقامتگاه‌های بوم‌گردی در منطقه‌ی مطالعاتی، این نوع کسب‌وکارها در چه مرحله‌ای از چرخه‌ی حیات خود قرار دارند و جایگاه آن‌ها در بازار چگونه است. بنابراین، این مقاله با بررسی وضعیت ساختارهای اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و طبیعی موجود در اقامتگاه‌های بوم‌گردی با به‌کارگیری مدل چرخه‌ی عمر درصدد پاسخگویی به سؤالات بالا است؛ زیرا اعتقاد بر این است که مدل چرخه‌ی عمر ابزار مناسبی برای معرفی کسب‌وکارهای جدید در بازار، اخذ سیاست‌های درست، ادراک درمورد نرخ بازگشت سرمایه و سرمایه‌گذاری‌های مالی، پیش‌بینی رفتار محصول در یک بازار خاص (Campanel, 2009: 480) و استفاده از استراتژی‌های مختلف مرتبط با تغییرات سیستماتیک بازار است (Hadodo & et-al, 2006: 14). چرخه‌ی عمر فرآیند تکاملی ساده‌ای است که بر وضعیت بازار برای این نوع کسب‌وکار درطول زمان تأثیر می‌گذارد

(Komninos, 2002: 4)، زمینه را برای دستیابی به یک الگوی پایدارتر و توسعه‌ی اثبات‌تر کسب‌وکار فراهم می‌کند و از زوال و ناپایداری آن‌ها جلوگیری می‌نماید (Duque Ciceri & et al, 2014: 149). این چرخه براساس درآمد، فروش و نوع تقاضا برای خدمات و محصولات، به مراحل دوره‌ی معرفی (شروع)، درگیری، رشد، بلوغ (ثبات) و افول (جهانبانی، ۱۳۹۰: ۱۱) تقسیم می‌شود که هر یک ویژگی‌های خاص خود را دارند و نیازمند اقدامات ویژه‌ای هستند.

۲- مبانی نظری تبیین‌کننده‌ی چرخه‌ی عمر اقامتگاه‌های بوم‌گردی

هرچند ایجاد فضاهای اقامتی روستایی در سطح جهان از سابقه‌ی زیادی برخوردار است، اصطلاح اقامتگاه‌های بوم‌گردی در دهه‌ی اخیر در سطح گردشگری روستایی کشور رایج شده است. این اصطلاح یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های توسعه‌ی گردشگری روستایی به‌شمار می‌آید و با اصطلاحاتی چون گردشگری زیست‌محیطی، طبیعت‌گردی، گردشگری سبز و بیوگردشگری قرین شده است. هتزر^۱ آن را یک زیرمجموعه‌ی منحصر به فرد از صنعت گردشگری می‌داند که با تشریح روابط متقابل گردشگری، محیط زیست و ویژگی‌های فرهنگی، بر تقویت یا نگهداری سیستم‌های طبیعی متمرکز شده است (Popescu & Zamfir, 2011: 8). اقامتگاه‌های بوم‌گردی اقامتگاه‌هایی هستند که در محیط‌های طبیعی و روستایی، با رعایت سطح ممکن ضوابط زیست‌محیطی و به‌شکلی سازگار با معماری بومی و سیمای طبیعی منطقه برای اسکان و پذیرایی از گردشگران احداث شدند یا خانه‌های تاریخی و قدیمی موجود در روستاها هستند که پس از مرمت، به اقامتگاه تغییر کاربری داده‌اند و ضمن بیشترین تعامل با جامعه‌ی محلی، زمینه‌ی حضور و اقامت طبیعت‌گردها را با کیفیتی پسندیده و تعریف‌شده در محیط‌های طبیعی و روستایی فراهم کرده‌اند. هدف اصلی از ایجاد و توسعه‌ی آن‌ها، رسیدن به توسعه‌ی پایدار روستایی با ساماندهی و ارائه‌ی خدمات به گردشگران و طبیعت‌گردها است. اقامتگاه‌های بوم‌گردی فقط جنبه‌ی اقامتی ندارند؛ بلکه در آن‌ها، فعالیت‌های مختلفی همچون ارائه‌ی غذا و نوشیدنی بومی، ساخت، آموزش و فروش صنایع دستی، اجرای نمایش و موسیقی سنتی، برگزاری رویدادهای بومی و تورها و فعالیت‌های بوم‌گردی انجام می‌شود. در ساخت مکان فیزیکی اقامتگاه، به‌دلیل سبک معماری، از مصالح ارگانیک استفاده شده و طراحی داخلی و مبلمان بومی آن نیز به‌منزله‌ی اکوموزه‌ی بومی، بخشی از یک جاذبه‌ی گردشگری است. مهم‌ترین اصلی که در اقامتگاه بوم‌گردی رعایت می‌شود، مشارکت جامعه‌ی محلی در فعالیت‌های

1. Hetzer

گردشگری است (Hawkins, 2004: 219-244؛ عنابستانی و همکاران، ۱۳۹۷: ۴). این نوع از اقامتگاه‌ها در خط سیر بهره‌گیری از دانش بومی و با تکیه بر سنن مردم محلی، ضمن احترام به دانش بومی روستاییان که نتیجه‌ی تجارب ارزنده‌ی آنان طی قرون متمادی است، خدمات گردشگری را که تقریباً یک‌سویه در شهرها ایجاد می‌شود، به دل روستاها می‌برد و به توسعه‌ی راستین آن‌ها کمک می‌کند (عنابستانی و همکاران، ۱۳۹۷: ۵). عده‌ای باور دارند که راه‌اندازی اقامتگاه‌های بوم‌گردی از یک سو، نقش مهمی در متنوع‌سازی اقتصاد روستایی در قالب صنعت گردشگری ایفا می‌کند و از سوی دیگر، وسیله‌ای برای تحریک رشد اقتصادی ملی از طریق غلبه بر انگاره‌های توسعه‌نیافتگی و بهبود استاندارد زندگی مردم محلی به‌شمار می‌رود. همچنین، این صنعت نقش عمده‌ای در توانمندسازی مردم محلی، تنوع‌بخشی، رشد اقتصادی و خلق فرصت‌های شغلی جدید، در ارتباط تنگاتنگ با سایر بخش‌های اقتصادی و اجتماعی دارد. مسلم است که بوم‌گردی به‌عنوان یک کارکرد اقتصادی مکمل، در کنار سایر فعالیت‌های تولیدی و خدماتی در سطح مناطق روستایی و محلی جریان دارد و می‌تواند ابزار توسعه‌ی اقتصادی در جوامع محلی به‌شمار رود (رکن‌الدین افتخاری و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۲۶). همچنین، ضمن کاهش رفتارهای اقتصادی تخریب‌کننده‌ی محیط زیست، موجب بهبود محیط زیست و تحقق اهداف اجتماعی می‌شود (مریدالسادات و رکن‌الدین افتخاری، ۱۳۹۷: ۸۲). بنابراین، در برنامه‌ریزی و راه‌اندازی اقامتگاه‌های بوم‌گردی، چهار قلمرو پایداری موردنظر است که عبارت‌اند از:

۱. پایداری اکولوژیکی (بوم‌شناختی): در این روند، بقای فرآیندهای اکولوژیکی، تنوع زیست‌محیطی و منابع زیست‌شناختی مطرح است.
۲. پایداری فرهنگی: در این روند، کنترل مردم بر زندگی خویش بهبود داده می‌شود و همسویی بین فرآیندهای توسعه با فرهنگ و ارزش‌های انسانی و تقویت جوامع محلی برای تأمین نیازهای خویش از راه مشارکت و توانمندسازی مطرح است.
۳. پایداری اقتصادی: در این روند، به‌دلیل مدیریت منابع طبیعی و فرآیندهای تولید و توزیع، فعالیت‌ها از لحاظ اقتصادی کارآمد هستند و بنابراین، کارکردهای کنونی حامی نسل‌های آتی خواهند بود.
۴. پایداری محلی: این روند برای سودرسانی به جامعه‌ی محلی طراحی می‌شود. بنابراین، توجه به خواسته و منافع مردم محلی و توانمندسازی آن‌ها (Lanza & et-al, 2005: 125) موردتوجه قرار می‌گیرد.

صرف‌نظر از نوع گردشگری و کارکردها و اهدافی که برای اقامتگاه‌ها در نظر گرفته می‌شود، اقامتگاه‌های بوم‌گردی با توجه به شرایط و ویژگی‌هایی که ممکن است داشته باشند، به چهار

گروه تقسیم می‌شوند. اولین گروه بوم‌کلبه نام دارد. این اقامتگاه‌ها در مناطق بکر طبیعی و نزدیک به پارک‌های حیات وحش قرار دارند و با قدیمی‌ترین و بومی‌ترین مصالح ساخته شده‌اند. از آنجا که در بوم‌کلبه‌ها عموماً محلی برای زیست انسان به‌طور طبیعی وجود ندارد، این دسته بالاترین نشان اکولوژها را به خود اختصاص داده‌اند. دومین گروه بوم‌خانه یا اقامتگاه بومی (سنتی) است که در بافت‌های روستایی و بافت‌های تاریخی شهرها قرار دارند. البته اقامتگاه‌های این گروه با هتل‌های سنتی تفاوت دارند. گروه سوم کمپ‌های عشایری هستند که خاص مناطق عشایرنشین هستند و با توجه به گستردگی طایفه‌های عشایری در کشور، هنوز ظرفیت‌های گردشگری این حوزه ناشناخته مانده است. گروه چهارم اکوکمپ‌ها هستند که در آن‌ها، تمامی خدمات و زیرساخت‌ها هماهنگ و مطابق با زیست‌بوم و محیط زیست منطقه است (بروج، ۱۳۹۳: ۵). در این چارچوب، جامز و همکاران (۲۰۰۲) در مطالعه‌ای، معیارهای مختلفی را برای راه‌اندازی اقامتگاه‌های بوم‌گردی، چون حفاظت از محیط طبیعی و فرهنگی پیرامون؛ ایجاد کمترین اثر بر محیط طبیعی اطراف اقامتگاه هنگام ساخت آن؛ استفاده از معماری و مصالح بومی و داشتن بافت فرهنگی و فیزیکی خاص با توجه و هماهنگ با فرم، منظره و رنگ محیط؛ بهره‌گیری از سیستم‌های آبرسانی پایدار و کاهش مصرف آب؛ به‌کارگیری روش‌هایی برای بازیافت زباله‌های خشک و دفن دیگر انواع زباله، بدون آسیب‌رسانی به محیط؛ استفاده از انرژی‌های پایدار با روش‌های سنتی و به‌کارگیری انرژی‌های نو با بهره‌گیری از وسایل مدرن؛ کار گروهی همراه با به‌کارگیری جامعه‌ی محلی؛ ارائه‌ی کارگاه‌ها و برنامه‌های آموزشی ویژه‌ی کارکنان، گردشگران و مالکان اقامتگاه‌ها درباره‌ی چگونگی حفاظت از محیط طبیعی و فرهنگی پیرامون و نیز همکاری با برنامه‌های پژوهشی در جهت برنامه‌ریزی توسعه‌ی پایدار را مطرح کرده‌اند که لازم است در ارزیابی اقامتگاه‌های بوم‌گردی، به آن‌ها توجه شود (James & et-al, 2002: 20). برحسب معیارهای موجود، محققان برای شناسایی و ارزیابی اقامتگاه‌های بوم‌گردی برحسب چرخه‌ی عمر اقدام کرده‌اند.

طبق این مدل، محصولات در مراحل پویا مشاهده می‌شوند. هر محصول یک عمر محدود دارد که از مرحله‌های مختلف و متمایز می‌گذرد، با چالش‌های گوناگون روبه‌رو می‌شود و فرصت‌هایی را به‌دست می‌آورد که بر اثر آن، میزان سود افزایش یا کاهش می‌یابد. در هر مرحله - ای، برای بازیابی، تأمین مالی، تولید، خرید و منابع انسانی استراتژی‌های متفاوتی اجرا می‌شود (کاتلر، ۲۰۰۳: ۳۲۵). در یک تعریف کلی، چگونگی تغییر ویژگی‌های محصول یا کسب‌وکار در طول حیات آن است (اسلام، ۱۳۸۲: ۱۲۲). واژه‌ی چرخه‌ی عمر را اولین بار تئودور لویت^۱

1. Theodore Levit

(۱۹۶۵) در مقاله‌ای با عنوان «بهره‌برداری از چرخه‌ی عمر محصول»^۱ به‌کار برد؛ اما در ادبیات گردشگری، گیلبرت (۱۹۳۹) و کریستالر (۱۹۶۳) اولین متفکرانی بودند که چرخه‌ی عمر مقصدهای گردشگری را در سه مرحله‌ی اکتشاف، رشد و افول معرفی کردند. سپس، داکسی (۱۹۷۵) شاخصی از خشنودی یا ناخشنودی را برای تشریح نگرش مردم به چرخه‌ی عمر مقصد گردشگری ارائه کرد. در سال ۱۹۸۰، باتلر چرخه‌ی عمر مقصدهای گردشگری را با اقتباس از الگوی چرخه‌ی عمر محصول با مراحل گسترده به‌همراه شاخص‌های تفصیلی‌تر برای هر مرحله ارائه کرد. در این مدل، مقصد همانند محصولات دارای چرخه‌ی زندگی است که تولید و عرضه می‌شود و در دسترس گردشگران در یک محیط رقابتی قرار می‌گیرد. همچنین، این مدل ابزار مناسبی برای نشان دادن ظهور و سقوط یک کسب‌وکار است و این فرآیند را به پنج مرحله‌ی شروع، درگیری، رشد و توسعه، مرحله‌ی ثبات و مرحله‌ی رکود تقسیم کرده است. در طی این مراحل، مقصد ممکن است به حیات خود ادامه دهد یا از چرخه خارج شود (افتخاری و همکاران، ۱۳۹۶: ۳۰۹). مهم‌ترین خصوصیات هر مرحله به شرح زیر است:

۱. مرحله‌ی شروع: در این مرحله، عده‌ی کمی با اکولوژها و محصولات آن آشنا هستند و بازارها محلی و نزدیک هستند. فروش کم، هزینه‌ی زیاد و سود وجود ندارد. کمبود نیروی کار ماهر و کمبود کارشناس و متخصص درزمینه‌ی گردشگری وجود دارد. اثر حداقلی استفاده از مشاوران و مدیران بازاریابی غلبه دارد و سیستم ارتباطات نامناسب است. سیاستگذاری‌ها به‌صورت پراکنده و نامنظم هستند و برنامه‌ریزی در حوزه‌ی اقامتگاه‌ها، به‌صورت حداقلی است. سیستم نگهداری و ذخیره به‌شکل سنتی، سرمایه‌گذاری محدود است و نبود نهادهای حامی بوم‌گردی غلبه دارد. ساختار سازمانی ساده و غیررسمی است، کیفیت اقامتگاه‌ها پایین و اطلاعات کم است. در این مرحله، الگوی مناسبی برای عرضه وجود ندارد، فعالیت‌های بازاریابی غیررسمی و تجربه اندک است و نیروی انسانی نه‌چندان حرفه‌ای در بخش بازاریابی فعالیت می‌کنند. بنابراین، اشتغال در اقامتگاه‌ها نیز اندک است.

۲. مرحله‌ی درگیری: در این مرحله، سطح دانش و اطلاعات جامعه‌ی محلی درزمینه‌ی بازاریابی و کسب‌وکارها افزایش می‌یابد، قدرت ریسک آن‌ها زیاد می‌شود، خلاقیت و نوآوری تغییر می‌کند، هزینه‌های معرفی محصول افزایش می‌یابد و نوعی آشفستگی در بازار محصول ایجاد می‌شود. بازاریابی با استفاده از تکنیک دهان‌به‌دهان انجام می‌شود، تبلیغات در سطح محلی و منطقه‌ای است و برای ایجاد بازارهای جدید، تلاش می‌شود. تلاش برای تأمین سرمایه درزمینه‌ی توسعه‌ی کسب‌وکار آغاز می‌شود، آموزش درزمینه‌ی بازاریابی قوی‌تر می‌شود و اثر حداقلی عرضه برای بازارهای منطقه‌ای شکل می‌گیرد. تلاش برای وارد کردن سرمایه‌گذاران

خصوصی در حوزه‌ی گردشگری آغاز می‌شود و مزیت بوم‌گردی نیز کشف بازارهای جدید و رخنه در بازار است. به این ترتیب، فروش بهتر می‌شود و اشتغال مناسب‌تری نیز به‌وجود می‌آید.

۳. مرحله‌ی رشد و توسعه: در این مرحله، افزایش حجم فروش با کاهش هزینه و کسب سود همراه است. سرمایه‌گذاری درزمینه‌ی بوم‌گردی در حال افزایش است، بازارها روشن و متنوع هستند، تبلیغات گسترده در منطقه و فراتر از آن انجام می‌شود، امکانات حمل‌ونقل خارجی افزایش می‌یابد، مؤسسات و نهادهای مرتبط با کسب‌وکار ایجاد می‌شوند و شرایط برای برنامه‌ریزی منظم و ارائه‌ی زیرساخت‌های منطقه‌ای و ملی به‌همراه سیاست‌گذاری در حمایت از گردشگری و افزایش فعالیت در سطح محلی و منطقه‌ای فراهم می‌شود. در این مرحله، همچنین رقابت ایجاد می‌شود، دفترهای جهانگردی و مؤسسات آموزشی افزایش می‌یابد و مزیت بوم‌گردی، بهبود خدمات اقامتگاهی است. بنابراین، ایجاد سازمان‌های تخصصی و حرفه‌ای بوم‌گردی، برنامه‌ریزی جامع، فروش سودآور و راهبرد قیمت‌گذاری هم‌تراز با رقبای به‌همراه اشتغال متناسب تحقق می‌یابد.

۴. مرحله‌ی ثبات: در این مرحله، تبلیغات سنگین با هدف گسترش بازار، زوال امکانات قدیمی، افزایش کیفیت خدمات و بهره‌وری بالا، تقویت اقتصاد منطقه‌ای، نهادینه شدن نظام و ساختار گردشگری، توجه به برنامه‌ریزی راهبردی، کاهش حداکثری هزینه‌ها، افزایش نقش اقامتگاه‌ها در توسعه‌ی اقتصادی و اجتماعی روستاها، افزایش ثبات فروش و درآمد و نیز نوآوری اقتصادی محقق می‌شود. مزیت بوم‌گردی در این مرحله اعتماد مشتری به خدمات عرضه‌شده در اقامتگاه‌های بوم‌گردی است و ساختار سازمانی رسمی با تأکید زیاد بر کارایی، فعالیت بازاریابی یکپارچه و قیمت‌گذاری تخفیفی شکل می‌یابد. بنابراین، اشتغال پایدار از بارزترین وجوه مرحله‌ی ثبات محسوب می‌شود.

۵. مرحله‌ی زوال: در این مرحله، سهم بازار و میزان نوآوری و خلاقیت کاهش می‌یابد و با کاهش سطح حمایت، قیمت محصولات و سودآوری آن‌ها، میزان نفوذ محصول در اقتصاد روستا روند نزولی پیدا می‌کند. در نتیجه، مشکل افزایش ظرفیت برد یا بیش‌ازاندازه به‌وجود می‌آید و این مسئله سبب زوال محصولات گردشگری می‌شود که احیاء آن‌ها نیازمند سرمایه‌گذاری زیاد است (رکن‌الدین افتخاری و همکاران، ۱۳۹۵؛ جهانبانی، ۱۳۹۰؛ میرا و کریمی، ۱۳۹۰؛ اعرابی و شعاریان، ۱۳۸۷؛ کالونکی و سیلولا، ۲۰۰۸؛ گروبر، ۲۰۰۴؛ بلک، ۱۹۹۸).

طی دهه‌ی اخیر، با اهمیت یافتن نقش اقامتگاه‌های بوم‌گردی در توسعه‌ی اقتصادی روستاها، مطالعات متعددی در این خصوص صورت گرفته است که در ادامه، به‌طور خلاصه به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود. مطالعه‌ی فرجی‌راد و احسانی (۱۳۹۰) نشان می‌دهد که وجود اقامتگاه‌های بوم‌گردی در مناطق روستایی باعث ارتقاء و بهبود کیفیت زندگی جامعه‌ی بومی شده است که این امر یکی از ویژگی‌های اصلی اکوتوریسم است و به دقت در بسترسازی هماهنگ با نیازهای واقعی اکوتوریسم براساس اصول توسعه‌ی پایدار نیاز دارد (فرجی‌راد و

احسانی، ۱۳۹۰: ۷۷). بروج بررسی تطبیقی اقامتگاه‌های بوم‌گردی در مناطق بیابانی را از نظر توسعه‌ی پایدار گردشگری انجام داده است. نتایج نشان می‌دهد که اقامتگاه‌های بوم‌گردی در مناطق روستایی و بکر طبیعی، به‌عنوان یک کسب‌وکار کوچک گردشگری با مالکیت بومی و مدیریت خانوادگی، هماهنگی بیشتری با توسعه‌ی پایدار گردشگری دارند. همچنین، این مکان‌ها به‌دلیل ارائه‌ی بسته‌ای کامل از محصولات و خدمات گردشگری بومی و برخورداری از ساختارهای زیربنایی مناسب گردشگری، ساختار محیطی بوم‌گرا و ساختار مدیریت خانوادگی و مشارکت جامعه‌ی محلی، الگوی اقامتگاهی متمایز از سایر اشکال اقامتگاهی موجود در منطقه را ایجاد کرده است (بروج، ۱۳۹۱: ۱۹۵).

نتایج پایش چرخه‌ی حیات گردشگری پایدار در روستاهای استان اردبیل که با رویکرد تلفیقی آلن- باتلر در شش طبقه انجام شده است، نشان می‌دهد که فقدان رویکرد مشخص در مقاصد مورمطالعه سبب شده است که در مجموع، روستاهای مقصد گردشگری در مراحل آغازین تکامل خویش قرار گیرند و از نظر پایداری نیز در سطح پایداری ضعیفی باشند (یاری حصار و همکاران، ۱۳۹۴: ۲۰۹).

اردم^۱ و تتیک^۲ (۲۰۱۳)، در مقاله‌ی «اقامتگاه‌های بوم‌گردی یک گرایش جدید در صنعت هتلداری»، توسعه‌ی سریع گردشگری را بررسی کردند. نتایج مطالعه‌ی آن‌ها نشان می‌دهد که تفکرات استراتژیک و نحوه‌ی عملکرد زیست‌محیطی عرضه‌کنندگان، عامل افزایش عملکرد و رضایت مشتریان است که اقامتگاه‌های بوم‌گردی توانسته‌اند به چنین هدفی دست یابند (Erdem & Tetik, 2013: 89).

نتایج مطالعه‌ی بور^۳ و همکاران (۲۰۱۵) نشان می‌دهد که با افزایش شهرنشینی، اقامتگاه‌ها در کشورهای صنعتی و در حال توسعه به مقصد گردشگران تبدیل شده‌اند. در این راستا، اقامتگاه‌های سازگار با محیط زیست با افزایش آگاهی در بین جوامع محلی، گروه‌های ذی‌نفع و مقامات دولتی و نیز تغییر نگرش عمومی به حفاظت از منابع طبیعی، موجب توسعه‌ی گردشگری پایدار می‌شوند (Cheruon & et al, 2015: 40). نجفی‌پور و کبیری مهم‌ترین مسئله در سفر به مناطق گردشگری را وضعیت اقامتگاه‌ها از جهت قیمت و رفاه برای گردشگران دانسته‌اند (نجفی‌پور و کبیری، ۱۳۹۶: ۲۱). در مطالعه‌ی عنابستانی و همکاران (۱۳۹۷)، اشتغال مستقیم و غیرمستقیم، جذب منابع مالی، گسترش مشاغل خدماتی، گسترش کارگاه و صنعت و توسعه‌ی راه‌های ارتباطی، به‌عنوان مهم‌ترین آثار شکل‌گیری اقامتگاه‌های بوم‌گردی معرفی شده‌اند (عنابستانی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۹). نتایج بررسی وضعیت توسعه‌ی اقامتگاه‌های بوم‌گردی در استان گیلان نشان می‌دهد که راه‌اندازی اقامتگاه‌ها علاقه‌مندی فراوانی را در بین مسئولین و مدیران ایجاد کرده است. نهادها و سازمان‌های دولتی و غیردولتی مختلفی نیز

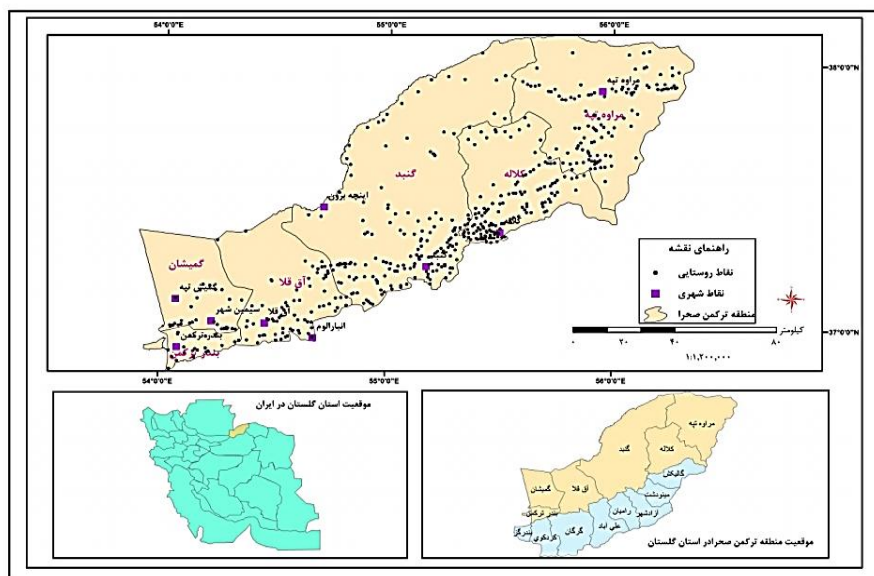
1. Erdem
2. Tetik
3. Bor

در سطح استان گیلان برای حمایت از گردشگری در راستای ایجاد تسهیلات و خدمات مرتبط ایجاد یا بسیج شده‌اند. با وجود همه‌ی این اقدامات، تغییرات کاربری اراضی، بازاریابی، مشکلات اداری، جاذبه‌ها، کمبود آموزش و امکانات و نیز مدیریت و برنامه‌ریزی، به‌عنوان مهم‌ترین موانع تأسیس و توسعه‌ی اقامتگاه‌های بوم‌گردی مطرح هستند (حسام، ۱۳۹۸: ۵۵۶)

در یک جمع‌بندی از مطالعات انجام‌شده، می‌شود گفت که اقامتگاه‌های بوم‌گردی الگوی اقامتگاهی متمایز از سایر اشکال اقامتگاهی موجود را ایجاد کرده‌اند که ضمن ارتقاء و بهبود کیفیت زندگی جامعه‌ی بومی، زمینه‌ی اشتغال در بخش‌های مدیریتی و خدمات‌رسانی به گردشگران، راهنمایان تورگردی، فروش محصولات (غذایی، صنایع دستی و محلی) و ... را فراهم کرده و همچنین، با افزایش آگاهی در بین جوامع محلی، گروه‌های ذی‌نفع و مقامات دولتی و تغییر نگرش عمومی به حفاظت از منابع طبیعی، موجب توسعه‌ی گردشگری پایدار شده است. با این حال، شناخت چرخه‌ی عمر و روند تحولی آن به مدیران و برنامه‌ریزان در رونق‌بخشی آن‌ها کمک و از زوال و ناپایداری آن‌ها جلوگیری می‌کند.

۳- منطقه‌ی مورد مطالعه

منطقه‌ی ترکمن صحرا با وسعتی بالغ بر ۱۳۳۷۳/۷ کیلومتر مربع، ۶۵/۴ درصد از مساحت استان گلستان را به خود اختصاص داده است. این منطقه از غرب به دریای خزر، از شمال به کشور ترکمنستان و از شرق به استان خراسان شمالی محدود می‌شود (شکل ۱).

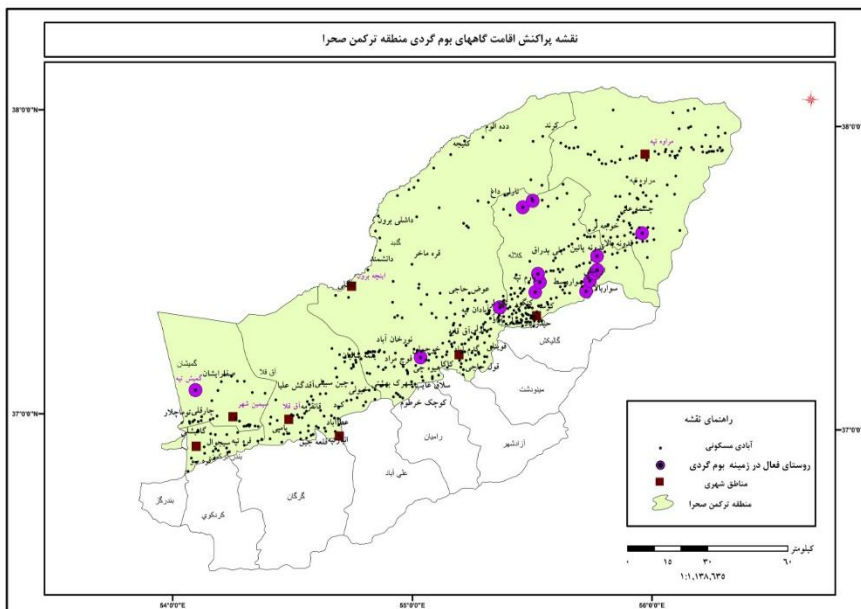

شکل ۱: موقعیت جغرافیایی منطقه‌ی مورد مطالعه

براساس آخرین سرشماری در سال ۱۳۹۵، این منطقه شامل ۶ شهرستان (مراوه‌تپه، کلاله، گنبد، آق‌قلا، بندرترکمن و گمیشان)، ۱۱ نقطه‌ی شهری و ۴۹۳ روستای مسکونی است که اکثریت نسبی جمعیت منطقه را نیز ترکمن‌ها تشکیل می‌دهند. اقتصاد منطقه در درجه‌ی اول متکی بر فعالیت‌های کشاورزی است که در این میان، کشت محصولاتمانند گندم، جو، پنبه و کلزا بیشتر انجام می‌شود. درکنار فعالیت کشت و زرع، دامداری (پرورش اسب، شتر، گاو و گاو میش و ...) و صنایع دستی و سنتی به‌همراه مشاغل خدماتی، به‌صورت فعالیت مکمل ازسوی مردان و زنان روستایی انجام می‌شود. همچنین، در منطقه‌ی مورد مطالعه، برمبنای مطالعات میدانی و اطلاعات به‌دست‌آمده از اداره‌ی کل گردشگری استان گلستان، ۲۰ اقامتگاه بوم‌گردی (جدول ۱) مشغول به فعالیت هستند. شکل ۲ توزیع فضایی اقامتگاه‌های بوم‌گردی منطقه را نشان می‌دهد.

جدول ۱: اقامتگاه‌های بوم‌گردی منطقه‌ی ترکمن صحرا

ردیف	نام اقامتگاه	مکان	ردیف	نام اقامتگاه	مکان
۱	بوم‌کلبه‌ی ترکمن	کلاله، روستای توتلی تمک	۱۱	دره ۵ شیر	کلاله، گچی سو بالا
۲	ترکمن اوی خالدنی	کلاله، روستای گچی سو بالا	۱۲	اسحاق و مرضیه	گمیش تپه
۳	تورکمن یورت	کلاله، روستای تمرقره‌قوزی	۱۳	شیرمحمدی	گمیش تپه
۴	هزاردره	کلاله، گچی سو پایین کلاله	۱۴	چوپان عطا	کلاله، گچی سو پایین
۵	ایل تام	کلاله، روستای قره‌جه	۱۵	ترکمن اولکام	کلاله، تمرقره‌قوزی
۶	ترکمن مجید	گنبد، چای قوشان کوچک	۱۶	ترکمن ایل	کلاله، تمرقره‌قوزی
۷	اوغوزخان	گنبد، روستای ساری بخش	۱۷	چشمه زاو	کلاله، زاو پایین
۸	حافظ	کلاله، روستای زاو بالا	۱۸	ده پدربزرگ	کلاله، یاساقلق بالا
۹	آق اوی	کلاله، روستای دهنه	۱۹	یاشیل	مراوه‌تپه، گلیداغ
۱۰	ترکمن یاشار	کلاله، قدونه بالا	۲۰	بوم‌گردی بیلی	کلاله، سوار بالا

شکل ۲: پراکنش فضایی اقامتگاه‌های بوم‌گردی منطقه‌ی ترکمن‌صحرا

۴- روش‌شناسی تحقیق

این پژوهش از لحاظ هدف از نوع کاربردی و روش انجام آن توصیفی و تحلیلی با استفاده از شیوه‌های کتابخانه‌ای و میدانی است. برای تعیین جایگاه اقامتگاه‌های بوم‌گردی، نخست با واکاوی ادبیات و تجارب داخلی و خارجی، مهم‌ترین شاخص‌ها و گویه‌های تبیین‌کننده‌ی چرخه‌ی عمر اقامتگاه‌ها در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست‌محیطی در ۴ طبقه (شروع، درگیری، رشد و ثبات) مطابق با جدول‌های ۲ تا ۵ مشخص شدند. در ادامه، با استفاده از نظرات ۳۰ نفر از کارشناسان (استادان توسعه‌ی روستایی دانشگاه‌های استان گلستان و کارشناسان گردشگری ادارات دولتی) و ۲۰ نفر از صاحبان اقامتگاه‌های بوم‌گردی که به‌روش هدفمند نمونه‌برداری شدند، ارزیابی این شاخص‌ها و گویه‌ها انجام شد. در پایان، برای تجزیه و تحلیل اطلاعات، از تحلیل واریانس یک‌طرفه (ANOVA)، آزمون صحت تفاوت معناداری توکی^۱ (HSD) و آزمون لون^۲ برای برابری واریانس‌ها در نرم‌آبزار SPSS استفاده شد.

1. Tukey s Honestly Significant Difference
2. Levene Statistic

جدول ۲: شاخص‌های اجتماعی تبیین‌کننده‌ی جایگاه اقامتگاه‌های بوم‌گردی در چرخه‌ی عمر

شاخص / مرحله	مرحله‌ی شروع	مرحله‌ی درگیری	مرحله‌ی رشد و توسعه	مرحله‌ی ثبات
میزان تحصیلات صاحبان کسب‌وکار	در حد ابتدایی	دیپلم	فوق دیپلم	لیسانس و بالاتر
میزان دانش در زمینه‌ی اکولوژها	فاقد اطلاعات	تاحدودی	اطلاعات خوب	اطلاعات کافی
وضعیت آموزش در راستای کار	فاقد آموزش	آموزش ترویجی	فنی و حرفه‌ای	کارآفرینی
وضعیت زیرساخت نهادی	بسیار ابتدایی	سنتی	تاحدودی مدرن	مدرن و پیشرفته
دسترسی به نهاد مستقر در روستا	وجود ندارد	دفاتر خدماتی	فروشگاه شرکت تعاونی	شرکت تعاونی
وضعیت نهادی حمایت از کسب‌وکار	صدور مجوز	معرفی به بانک	صدور مجوز و معرفی به بانک	تهیه‌ی نهاد
سیاست راهبردی توسعه‌ی کسب‌وکار	حفظ وضع موجود	احیاء	ارتقاء	توسعه و تحقیق
سیستم برنامه‌ریزی	وجود ندارد	نامنظم و پراکنده	منظم	جامع و راهبردی
نقش نهادها و سازمان‌ها	سیاست‌گذاری و تصمیم‌سازی	آموزش و ترویج (دانش فنی و ظرفیت‌سازی علمی)	اجرا و نظارت	کارآفرینی
زیرساخت نوآوری	وجود ندارد	کم در حد مراکز آموزشی	مراکز آموزشی و تحقیقاتی	مدرن با آزمایشگاه‌های کنترل کیفی
تأمین خدمات فناوری	خانواده	خانواده و آشنایان	مراکز خصوصی	سازمان‌های دولتی
عامل توسعه‌ی کسب‌وکار	نیروهای محلی	فارغ‌التحصیلان رشته	نیروهای محلی و فارغ‌التحصیلان	مروجین و کارآفرین‌ها
میزان استفاده از مشاوران و بازاریابان	استفاده نمی‌شود	بسیار کم	کم	زیاد
نقش مشاوران	ارائه‌ی مشاوره	آموزش	آموزش و مشاوره	برنامه‌ریزی و مشاوره در محیط کار
ارتباط‌دهی به بازار	خانواده	خانواده و دوستان	سازمان خصوصی	سازمان دولتی
سطح رضایتمندی	پایین‌تر از سایر کسب‌وکارها	همسان با سایر کسب‌وکارها	بالاتر از سایر کسب‌وکارها	آن را دوست دارم و تحسین می‌کنم
میزان ارزشمندی	انجام به‌ناچار	آن را دوست دارم	یک کسب‌وکار خاص	بیش از یک کسب‌وکار

جدول ۳: شاخص‌های اقتصادی تبیین‌کننده جایگاه اقامتگاه‌های بوم‌گردی در چرخه عمر

شاخص / مرحله	مرحله‌ی شروع	مرحله‌ی درگیری	مرحله‌ی رشد و توسعه	مرحله‌ی ثبات
قلمرو بازار	محلی	منطقه‌ای	ملی	بین‌المللی
سطح تبلیغات	محلی	منطقه‌ای	ملی	بین‌المللی
شیوه‌ی تبلیغات	کلامی	تهیه‌ی بروشور و سی‌دی	شبکه‌ی اجتماعی	آگهی رسانه‌ای
عرضه‌ی محصولات	سنتی	نیمه‌مدرن	مدرن	پیشرفته
سطح سرمایه‌گذاری	خرد	کوچک	متوسط	کلان
وضعیت سرمایه‌گذاری	شخصی	با مشارکت خانواده	بخش خصوصی	بخش دولتی
سطح تقاضا	تقاضای محلی	تقاضای منطقه‌ای	تقاضای ملی	بین‌المللی
کیفیت خدمات	کیفیت پایین	مناسب	خوب	عالی
میزان تنوع محصول	یکنواخت	تنوع نیروی کار	تولید	موارد قبل و بازار
کیفیت تکنولوژی تولید	در سطح ابتدایی	سنتی	تأحدودی مدرن	مدرن و پیشرفته
میزان فروش	کم	مناسب	بالا و سودآور	ثابت
راهبرد قیمت‌گذاری	معمولی	رقابتی	منصفانه	تخفیفی
وضعیت مالکیت کسب‌وکار (نظام تولید)	کارفرمایی	مشارکتی	خانوادگی	شخصی
وضعیت گروه‌های کار	خانواده	خانواده و آشنایان	خانواده، آشنایان و دوستان	نیروهای بومی و غیربومی
میزان مهارت و دانش گروه‌های کار	کارگر ساده	کارگر ماهر	ساده و ماهر	موارد قبلی و نیروهای باسواد
تعداد افراد شاغل در واحد	کمتر از ۵ نفر	بین ۵ تا ۱۰ نفر	۱۰ تا ۲۰ نفر	بیشتر از ۲۰ نفر
میانگین دوره‌ی اشتغال	حدود ۳ ماه	بین ۴ تا ۶ ماه	۷ تا ۹ ماه	۹ ماه و بیشتر
میزان پایداری اشتغال	پاره‌وقت	روزمزدی	قراردادی	رسمی
تأمین مواد اولیه	فردی	خانوادگی	سازمان خصوصی	سازمان دولتی
وضعیت نوآوری	وجود ندارد	ابتدایی	تأحدودی به‌روز	به‌روز
اولویت سیاست‌گذاری	حفظ مشتریان	ایجاد بازارهای جدید	تولید کالاهای جدید	یافتن کاربردهای جدید
نوع بازار در دسترس	کوچک	هفتگی	شهری	مرزی

جدول ۴: شاخص‌های کالبدی تبیین‌کننده‌ی جایگاه اقامتگاه‌های بوم‌گردی در چرخه‌ی عمر

شاخص / مرحله	مرحله‌ی شروع	مرحله‌ی درگیری	مرحله‌ی رشد و توسعه	مرحله‌ی ثبات
وضعیت زیرساخت حمل‌ونقل	خاکی	شوسه	آسفالته‌ی درجه‌ی ۲	آسفالته‌ی درجه‌ی ۱
وضعیت حمل‌ونقل	عمومی	شخصی	باربری بخش خصوصی	پایانه‌ی دولتی
دسترسی به زیرساخت ارتباطی / ارسالی	دفتر مخابراتی	نمایندگی دفتر پستی	دفتر پست	پست‌بانک
وضعیت زیرساخت نگهداری و پشتیبانی	بسیار ابتدایی	سنتی	تأحدودی مدرن	مدرن و پیشرفته
دسترسی به مراکز خدماتی	مرکز شهرستان	مرکز بخش	مرکز دهستان	روستا
دسترسی به مواد اولیه	مرکز شهرستان	مرکز بخش	مرکز دهستان	مستقر در روستا
کیفیت و نوع مصالح	بی‌دوام (خشت و چوب)	نیمه‌بادوام (آجر، گل و چوب)	سازه‌ی آهنی و مصالح بومی	سازه‌ی بتنی و مصالح بومی

جدول ۵: شاخص‌های محیط زیستی تبیین‌کننده‌ی جایگاه اقامتگاه‌های بوم‌گردی در چرخه‌ی عمر

شاخص / مرحله	مرحله‌ی شروع	مرحله‌ی درگیری	مرحله‌ی رشد و توسعه	مرحله‌ی ثبات
میزان تناسب معماری با شرایط اقلیمی	بسیار محدود	درحد معمولی	مناسب	مطلوب
سیستم فاضلاب روستایی	فقدان سیستم	چاه جذبی	چاه‌های تخلیه‌ای	سیستم فاضلاب
زیبایی منطقه‌ی پیرامون	محدود با فضای سبز	هم‌جواری با چشم‌اندازهای زیبای انسان‌ساخت	هم‌جواری با چشم‌اندازهای طبیعی	هم‌جواری با چشم‌اندازهای طبیعی و انسانی
میزان استفاده از انرژی‌های نوین	وجود ندارد	درحد سیاست‌های ترویجی و تشویقی	راه‌اندازی پنل خورشیدی	راه‌اندازی پنل و آبگرم‌کن خورشیدی
سیستم جمع‌آوری زباله و دفن	وجود ندارد	پراکنده در اطراف روستا	جمع‌آوری و دفع در مکانی مناسب	انتقال به سایت دفن زباله
سطح انتشار اطلاعات زیست‌محیطی	در سطح روستا	در سطح شهرستان	در سطح منطقه	در سطح کشور
توجه به مدیریت زیست‌محیطی	شناسایی تهدیدات	محافظت و بهبود منابع	ارتقاء کیفیت منابع	به‌کارگیری تکنولوژی‌های مفید

۵- یافته‌های تحقیق

توزیع فراوانی پاسخگویان برحسب متغیر جنس در جدول ۶، نشان می‌دهد که ۷۳/۳ درصد کارشناسان و ۸۰ درصد جامعه‌ی محلی را مردان و ۲۶/۷ درصد کارشناسان و ۲۰ درصد جامعه‌ی محلی را زنان تشکیل می‌دهند.

جدول ۶: توزیع فراوانی پاسخگویان برحسب جنسیت افراد

جنسیت	کارشناسان		جامعه‌ی محلی	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد
مرد	۲۲	۷۳/۳	۱۶	۸۰.۰
زن	۸	۲۶/۷	۴	۲۰.۰
مجموع	۳۰	۱۰۰.۰	۲۰	۱۰۰.۰

به وضعیت پاسخگویان برحسب گروه‌های سنی در جدول ۷ توجه شده است. باتوجه به داده‌ها، بیشترین فراوانی در گروه کارشناسان و جامعه‌ی محلی به طبقه‌ی سنی ۳۶ تا ۴۵ سال مربوط است که ۴۰ درصد کارشناسان و ۵۵ درصد جامعه‌ی محلی را تشکیل می‌دهند و پایین‌ترین فراوانی در بین کارشناسان گروه سنی بالاتر از ۵۵ سال و در بین جامعه‌ی محلی گروه ۴۵ تا ۵۵ سال مشاهده می‌شود.

جدول ۷: توزیع فراوانی پاسخگویان برحسب گروه‌های سنی

گروه سنی	کارشناسان		جامعه‌ی محلی	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد
۲۵-۳۵	۶	۲۰.۰	۷	۳۵.۰
۳۶-۴۵	۱۲	۴۰.۰	۱۱	۵۵.۰
۴۵-۵۵	۷	۲۳/۳	۲	۱۰.۰
۵۵ و بالاتر	۵	۱۶/۷		
مجموع	۳۰	۱۰۰.۰	۲۰	۱۰۰.۰

از نظر میزان تحصیلات، گروه کارشناسان در طیف فوق‌دیپلم تا دکتری قرار گرفته‌اند که از این تعداد، ۶/۷ درصد فوق‌دیپلم، ۴۶/۷ درصد لیسانس، ۲۰ درصد فوق‌لیسانس و ۲۶/۶ درصد نیز دارای مدرک دکتری هستند (جدول ۸). همچنین، میزان تحصیلات در بین جامعه‌ی محلی بین ابتدایی تا لیسانس در تغییر است و از این گروه، افراد دارای مدرک لیسانس با ۳۰ درصد بیشترین و دارندگان مدرک ابتدایی با ۱۰ درصد کمترین میزان فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۸: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب سطح تحصیلات

جامعه‌ی محلی			کارشناسان		
درصد	تعداد	سطح سواد	درصد	تعداد	سطح سواد
۱۰،۰	۲	ابتدایی	۶/۷	۲	فوق‌دیپلم
۲۵،۰	۵	راهنمایی	۴۶/۷	۱۴	کارشناسی
۲۰،۰	۴	دیپلم	۲۰،۰	۶	فوق‌لیسانس
۱۵،۰	۳	فوق‌دیپلم	۲۶/۶	۸	دکتری
۳۰،۰	۶	لیسانس			
۱۰۰،۰	۲۰	مجموع	۱۰۰،۰	۳۰	مجموع

از دیدگاه کارشناسان، بیشترین میزان میانگین امتیازات مرتبط با چرخه‌ی عمر اقامتگاه‌های بوم‌گردی در منطقه‌ی مورد مطالعه به مرحله‌ی درگیری با ۳۴/۲۲ درصد و کمترین میزان به مرحله‌ی بلوغ با ۱۱ درصد تعلق داشته است (جدول ۹). به عبارت دیگر، از نظر کارشناسان این نوع کسب‌وکار در مرحله‌ی درگیری قرار دارد. باین حال، از نظر جامعه‌ی محلی، بیشترین مقدار امتیازات در فرآیند چرخه‌ی عمر اقامتگاه‌ها به مرحله‌ی شروع با ۳۸/۷۶ درصد و کمترین آن با ۱۵/۸۳ درصد به مرحله‌ی بلوغ مربوط است. از نظر جامعه‌ی محلی، اقامتگاه‌های بوم‌گردی در فاز شروع خود قرار دارند.

جدول ۹: جایگاه اقامتگاه‌های بوم‌گردی در چرخه‌ی عمر براساس مؤلفه‌های تبیین‌کننده، از نظر کارشناسان و صاحبان اقامتگاه‌ها

جامعه‌ی محلی		کارشناسان		
انحراف استاندارد	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	مرحله
32.00545	۳۸/۷۶	16.55400	۲۰/۵۳	شروع
19.80488	۲۵/۶۳	19.21116	۳۴/۲۲	درگیری
19.88289	۲۰/۷۰	20.86934	۳۴/۱۹	رشد
20.34097	۱۵/۸۳	14.94891	۱۱/۰	ثبات
24.98827	۲۵/۲۶	20.47627	۲۴/۹۸	کل

به‌منظور ارزیابی سطح تفاوت اقامتگاه‌های بوم‌گردی برحسب چرخه‌ی عمر، از آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه‌ی فیشر استفاده شده است. نتایج یافته‌ها برحسب آزمون لون نشان می‌دهد که واریانس موجود میان هریک از مراحل چرخه‌ی عمر در هریک از دو گروه (کارشناسان و صاحبان اقامتگاه‌های بوم‌گردی) برابر است. بنابراین، با احتساب فرض برابری واریانس‌ها، جایگاه اقامتگاه‌های بوم‌گردی در فرآیند و مراحل چرخه‌ی عمر ارزیابی و تعیین شد. با توجه به نتایج حاصل از خروجی‌های آزمون تحلیل واریانس، سطح معناداری محاسبه‌شده در هر دو گروه کوچک‌تر از آلفا ۰/۰۵ برآورد شده است؛ بنابراین، تفاوت معناداری بین جایگاه اقامتگاه‌های بوم‌گردی در مراحل چرخه‌ی عمر وجود دارد (جدول ۱۰).

جدول ۱۰: تحلیل واریانس یک‌طرفه‌ی چرخه‌ی عمر اقامتگاه‌های بوم‌گردی از دیدگاه کارشناسان و صاحبان اقامتگاه‌ها

کارشناسان					
سطح معناداری	F	میانگین مربعات	درجه‌ی آزادی	جمع مربعات	بین گروه‌ها
.000	۳۳/۱۶۰	10794.468	3	32383.405	بین گروه‌ها
		325.526	332	108074.548	درون گروه‌ها
			335	140457.952	کل
صاحبان اقامتگاه‌های بومگردی					
.000	۱۴/۸۲۴	8247.248	3	24741.743	بین گروه‌ها
		556.352	336	186934.433	درون گروه‌ها
			339	211676.176	کل

نتایج اجرای آزمون توکی برای طبقه‌بندی زیرمجموعه‌های همگن نشان می‌دهد که از دیدگاه کارشناسان، اقامتگاه‌های بوم‌گردی در مرحله‌ی درگیری و رشد و در فاصله‌ی زیاد از مرحله‌ی ثبات قرار دارند (جدول ۱۱). در این ارزیابی، سه گروه همگن شناسایی شده است. در گروه اول مرحله‌ی بلوغ (ثبات) اقامتگاه‌های بوم‌گردی با میانگین ۱۱ درصد، در گروه دوم مرحله‌ی شروع با میانگین ۲۰/۵۳ درصد و در گروه سوم دو مرحله‌ی درگیری و رشد با بیشترین میانگین قرار گرفته‌اند. به نظر می‌رسد که از این منظر، اقامتگاه‌های بوم‌گردی در منطقه‌ی مورد مطالعه مرحله‌ی شروع را پشت‌سر گذاشته‌اند و در مرحله‌ی رشد قرار دارند.

جدول ۱۱: زیرمجموعه‌های همگن چرخه‌ی عمر اقامتگاه‌های بوم‌گردی براساس آزمون توکی، از دیدگاه کارشناسان

زیرمجموعه‌ی هماهنگ			مرحله
3	2	1	
		11.0000	ثبات
	20.5357		شروع
34.1905			رشد
34.2262			درگیری

نتایج حاصل از ارزیابی نظرات جامعه‌ی محلی در قالب صاحبان اقامتگاه‌های بوم‌گردی به خروجی متفاوت با نظر کارشناسان منجر شده است (جدول ۱۲). براساس نتایج آزمون توکی در زیرگروه‌های هماهنگ از دیدگاه جامعه‌ی میزبان نیز سه گروه همگن شناسایی شده است. در گروه اول مرحله‌ی بلوغ (ثبات) اقامتگاه‌ها با کمترین درصد (۱۵/۸۳) و در ضعیف‌ترین وضعیت، در گروه دوم مراحل درگیری و رشد و در گروه سوم مرحله‌ی شروع کسب‌وکار با بیشترین درصد (۳۸/۷۶) و در بهترین وضعیت قرار گرفته است. بنابر دیدگاه جامعه‌ی میزبان، اقامتگاه‌های بوم‌گردی در فرآیند چرخه‌ی عمر خود در مرحله‌ی شروع قرار دارند. از نکات قابل تعمق در دیدگاه دو گروه، فاصله‌ی معنادار چرخه‌ی عمر اقامتگاه‌های بوم‌گردی تا مرحله‌ی رشد و ثبات است.

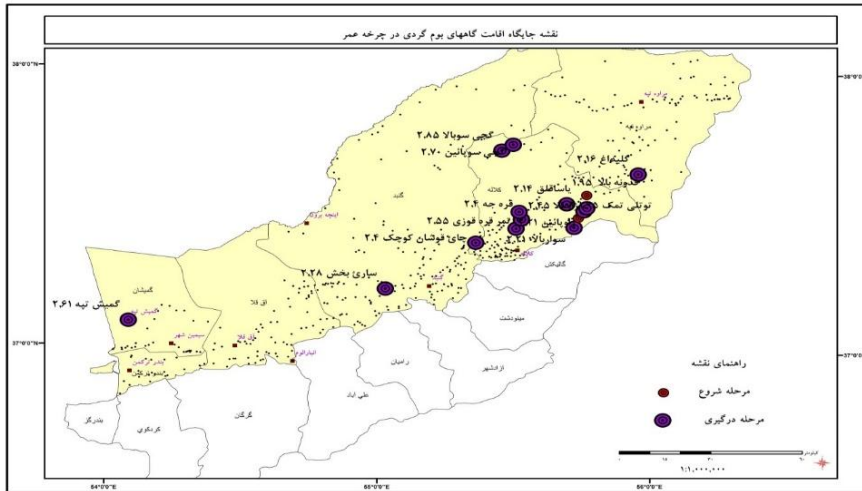
جدول ۱۲: زیرمجموعه‌های همگن چرخه‌ی عمر اقامتگاه‌های بومگردی براساس آزمون توکی، از دیدگاه صاحبان اقامتگاه‌ها

زیرمجموعه‌ی هماهنگ			مرحله
3	2	1	
		15.8333	ثبات
	20.7059		رشد
	25.6395		درگیری
38.7647			شروع

در جدول ۱۳ و شکل ۳، وضعیت جایگاه اقامتگاه‌های بوم‌گردی فعال در منطقه برحسب چرخه‌ی عمر مشخص است. داده‌ها نشان می‌دهد که دامنه‌ی تغییرات میانگین امتیازات بین اعداد ۱/۹۵ تا ۲/۹۳ در نوسان است. براساس محاسبات انجام‌شده، اقامتگاه‌های بوم‌کلبه و ترکمن یاشار در نخستین مرحله‌ی چرخه‌ی عمر (مرحله‌ی شروع) و سایر اقامتگاه‌ها در مرحله‌ی درگیری قرار دارند. همچنین، مطابق نتایج به‌دست‌آمده از کل اقامتگاه‌های مورد مطالعه، با امتیاز نهایی محاسبه‌شده برابر با ۲/۴۱۶ در مرحله‌ی درگیری قرار دارند؛ یعنی زیرساخت‌ها، برنامه‌ها و اقدامات انجام‌شده برای رسیدن به مراحل بالاتر در منطقه کافی نیست و تا رسیدن به سطوح بالاتر، فاصله‌ی زیادی وجود دارد.

جدول ۱۳: نتایج ارزیابی جایگاه اقامتگاه‌های بوم‌گردی منطقه‌ی ترکمن صحرا بر مبنای چرخه‌ی عمر

ردیف	نام اقامتگاه	امتیاز	مرحله	ردیف	نام اقامتگاه	امتیاز	مرحله
۱	بوم‌کلبه‌ی ترکمن	۱/۹۵	شروع	۱۱	دره ۵ شیر	۲/۹۳	درگیری
۲	ترکمن اوی خال‌دنبی	۲/۷۷	درگیری	۱۲	اسحاق و مرضیه	۲/۶۰	درگیری
۳	تورکمن یورت	۲/۴۰	درگیری	۱۳	شیرمحمدی	۲/۶۲	درگیری
۴	هزار دره	۲/۹۳	درگیری	۱۴	چوپان عطا	۲/۴۷	درگیری
۵	ایل تام	۲/۴۰	درگیری	۱۵	ترکمن اولکام	۲/۶۸	درگیری
۶	ترکمن مجید	۲/۴۰	درگیری	۱۶	ترکمن ایل	۲/۴۴	درگیری
۷	اوغوزخان	۲/۲۸	درگیری	۱۷	چشمه زاو	۲/۲۱	درگیری
۸	حافظ	۲/۵۸	درگیری	۱۸	ده پدربزرگ	۲/۱۴	درگیری
۹	آق اوی	۲/۲۱	درگیری	۱۹	پاشیل	۲/۱۶	درگیری
۱۰	ترکمن یاشار	۱/۹۵	شروع	۲۰	بوم‌گردی بیلی	۲/۲۱	درگیری
				امتیاز کل			
				۲/۴۱۶			
				مرحله‌ی چرخه‌ی عمر			
				مرحله‌ی درگیری			

شکل ۳: توزیع فضایی جایگاه اقامتگاه‌های بوم‌گردی منطقه‌ی ترکمن‌صحرا

۶- نتیجه‌گیری

امروزه، گردشگری یکی از کارآمدترین رویکردهای محرک رشد اقتصادی برای کشورهایی است که به دلیل تک‌محصولی بودن یا محدود بودن منابع انرژی، اقتصادی بی‌تحرک و آسیب‌پذیر دارند. در این راستا، یکی از مهم‌ترین خط‌مشی‌های گردشگری که در یک دهه‌ی گذشته به صورت جهانی اهمیت یافته، رشد فزاینده‌ی گرایش به کسب‌وکارهای کوچک گردشگری و راه‌اندازی اقامتگاه‌های بوم‌گردی است که فرصت مناسبی برای کسب‌وکارهای کوچک خانواده‌محور به‌شمار می‌رود. هدف اصلی ایجاد و توسعه‌ی این اقامتگاه‌ها که دارای هویت و ساختار بومی هستند و نقش عمده‌ای در توانمندسازی مردم محلی، تنوع‌بخشی، رشد اقتصادی و همچنین خلق فرصت‌های شغلی جدید، در ارتباط تنگاتنگ با سایر بخش‌های اقتصادی و اجتماعی دارند، رسیدن به توسعه‌ی پایدار است. بوم‌گردی به‌عنوان یک کارکرد اقتصادی مکمل، در کنار سایر فعالیت‌های تولیدی و خدماتی، در سطح مناطق روستایی و محلی جریان دارد و ابزار توسعه‌ی اقتصادی در جوامع محلی به‌شمار می‌رود. با توجه به اهمیت موضوع، پس از یک دهه فعالیت این نوع کسب‌وکار در روستاهای کشور، به‌ویژه در منطقه‌ی ترکمن‌صحرا، بازننگری و ارزیابی اهداف و سیاست‌ها در این زمینه ضرورت می‌یابد. نتایج بررسی‌های میدانی منطقه‌ی مورد مطالعه نشان داد که تحلیل چرخه‌ی عمر به‌عنوان یک ابزار مفید در تعیین خط‌مشی

کسب‌وکارها با مدیریت یکپارچه‌ی کسب‌وکارها به افزایش پایداری روستاها کمک می‌کند. با تحلیل مؤلفه‌های تبیین‌کننده‌ی چرخه‌ی عمر اقامتگاه‌ها در منطقه‌ی ترکمن صحرا، مشخص شد که تفاوت معناداری بین سه مرحله‌ی شروع، درگیری و رشد این نوع کسب‌وکارها از دیدگاه جامعه‌ی نمونه وجود دارد؛ اما این تفاوت در مرحله‌ی بلوغ دیده نمی‌شود. همچنین، ارزیابی انجام‌شده نشان داد که از نظر کارشناسان، بیشترین میزان میانگین امتیازات مرتبط با چرخه‌ی عمر اقامتگاه‌های بوم‌گردی در منطقه‌ی مورد مطالعه به مرحله‌ی درگیری با ۳۴/۲۲ درصد و کمترین میزان به مرحله‌ی بلوغ با ۱۱ درصد مربوط است؛ درحالی که از نظر جامعه‌ی محلی، بیشترین مقدار امتیازات در فرآیند چرخه‌ی عمر اقامتگاه‌ها به مرحله‌ی شروع با ۳۸/۷۶ درصد و کمترین میزان با ۱۵/۸۳ درصد به مرحله‌ی بلوغ اختصاص یافته است.

براساس محاسبات انجام‌شده، اقامتگاه‌های بوم‌کلبه و ترکمن یاشار در نخستین مرحله‌ی چرخه‌ی عمر، یعنی مرحله‌ی شروع و سایر اقامتگاه‌ها در مرحله‌ی درگیری قرار دارند؛ درحالی که مطابق نتایج به‌دست‌آمده از کل اقامتگاه‌های مورد مطالعه، با امتیاز نهایی برابر با ۲/۴۱۶ در مرحله درگیری قرار دارند. بنابراین، ۲۰ اقامتگاه بوم‌گردی در منطقه‌ی مورد مطالعه تا رسیدن به مرحله‌ی بلوغ خود، فاصله قابل توجهی دارند. از سوی دیگر، همخوانی مرحله‌ی درگیری و رشد از نگاه کارشناسان و جامعه‌ی محلی، تأیید شده است. همچنین، یافته‌ها نشان می‌دهد که از دیدگاه جامعه‌ی محلی، اقامتگاه‌های بوم‌گردی در مرحله‌ی شروع خود حضور پررنگ‌تری داشته‌اند؛ درحالی که این موضوع برای کارشناسان، با درصدی تقریباً برابر به دو مرحله‌ی درگیری و رشد مربوط است و این اختلاف از نظرات متفاوت گروه‌ها در زمینه‌ی اشتغال، کمبود زیرساخت‌ها، سیستم برنامه‌ریزی، سیاستگذاری، تأمین مواد اولیه، حمایت نهادی، فروش محصولات و خدمات فناوری چشمگیرتر، نشئت می‌گیرد. بررسی تطبیقی مطالعه‌ی کنونی و سایر مطالعاتی که در این زمینه انجام شده‌اند، بیانگر تأثیر راه‌اندازی اقامتگاه‌ها در ارتقاء و بهبود کیفیت زندگی جامعه‌ی بومی، ایجاد اشتغال، فروش محصولات (غذایی، صنایع دستی و محلی) و ... است. همچنین، باعث افزایش آگاهی در بین جوامع محلی، گروه‌های ذی‌نفع و مدیران دولتی و تغییر نگرش عمومی به حفاظت از منابع طبیعی شده است و از لحاظ روش‌شناسی، با مطالعه‌ی یاری حصار و همکاران (۱۳۹۴) همسو است که با رویکرد چرخه‌ی حیات در روستاهای هدف گردشگری انجام شده است. در مطالعه‌ی حاضر، به این رویکرد در قالب اقامتگاه‌های بوم‌گردی توجه شده است.

براساس نتایج جانمایی مؤلفه‌های تبیین‌کننده‌ی چرخه‌ی عمر اقامتگاه‌های بوم‌گردی در منطقه‌ی ترکمن صحرا، باتوجه به بالاترین سطح فراوانی برای هر مؤلفه، از نگاه کارشناسان و

صاحبان اقامتگاه‌های بومگردی به‌منظور گذار از مرحله‌ی رشد و توسعه تا رسیدن به مرحله‌ی بلوغ، پیشنهادات راهبردی زیر مطرح می‌شود:

۱. تأکید بر اصل مشارکت درزمینه‌ی بهبود وضعیت سرمایه‌گذاری با مشارکت توأمان بخش خصوصی و دولتی در برنامه‌ریزی و اجرا؛
۲. ارائه‌ی آموزش‌های کارآفرینی درزمینه‌ی توسعه‌ی گردشگری؛
۳. بهبود و به‌روزرسانی زیرساخت‌های ارتباطی و نهادی با به‌کارگیری تکنولوژی‌های نوین؛
۴. طراحی برنامه‌ای جامع و راهبردی درزمینه‌ی ارتقاء و بهبود گردشگری روستایی؛
۵. تأکید بر توسعه و تحقیق درجهت رونق و بهبود این نوع کسب‌وکارها؛
۶. پشتیبانی و حمایت برای عرضه و معرفی خدمات حاصل از این نوع کسب‌وکار در سطوح ملی و بین‌المللی، ازقبیل آگهی رسانه‌ای، راه‌اندازی نمایشگاه‌ها و ...؛
۷. توجه و نظارت به کار نهادهایی ازقبیل مراکز آموزشی و تحقیقاتی و دفاتر گردشگری، درجهت بهبود کیفیت این نوع کسب‌وکار؛
۸. هدایت نقش نهادهای دولتی از سیاستگذاری و تصمیم‌سازی به آموزش، ترویج و کارآفرینی درزمینه‌ی گردشگری؛
۹. به‌کارگیری سیاست‌های ترویجی و تشویقی در استفاده از انرژی‌های نوین درراستای حفظ محیط زیست.

منابع

- اسلام، علی‌اکبر. (۱۳۸۲). برنامه‌ریزی بازاریابی: مفاهیم، الگوها، استراتژی‌ها، تجربیات و مستندات. تهران: انتشارات بازرگانی.
- اعرابی، سید محمد و پریناز شعاریان. (۱۳۸۷). «چرخه‌ی عمر ابزاری جهت سرمایه‌گذاری و تعیین تکنولوژی‌های مناسب». *مطالعات مدیریت صنعتی*. ش ۱۲. صص ۹۷-۱۳۴.
- بروج، اشکان. (۱۳۹۳). *خوشه‌سار بوم‌گردی شبکه‌ی اقامتگاه‌های بومی ایران*. کتاب الکترونیک. تهران: مؤسسه‌ی بوم‌گردی.
- پالوج، مجتبی. (۱۳۹۸). «نسبت الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت و توسعه‌ی پایدار روستایی». *برنامه‌ریزی و آمایش فضا*. ۲۳. ویژه‌نامه‌ی بهار. صص ۱۴۵-۱۶۸.
- پورطاهری، مهدی. (۱۳۹۳). *کاربرد آمار در علوم جغرافیایی*. تهران: نشر قومس.

- جهانبانی، محمود. (۱۳۹۰). تعیین چرخه‌ی عمر محصول با استفاده از رگرسیون فازی و تعیین استراتژی بازاریابی؛ مطالعه‌ی موردی: شهرک سنگ شهرستان نیریز. پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد رشته‌ی مدیریت صنعتی. دانشگاه شیراز.
- حسام، مهدی. (۱۳۹۸). «شناسایی موانع تأسیس و توسعه‌ی اقامتگاه‌های بوم‌گردی در نواحی روستایی استان گیلان». *پژوهش‌های روستایی*. د ۱۰. ش ۳. صص ۵۴۶-۵۵۹.
<http://dx.doi.org/10.22059/jrur.2019.281777.1363>
- ربانی، راضیه. (۱۳۹۷). *بررسی پتانسیل‌های اقامتگاه‌های بوم‌گردی در توسعه‌ی گردشگری نسل سوم، موردپژوهی: اقامتگاه‌های بوم‌گردی استان اصفهان*. پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد دانشکده‌ی پژوهش‌های عالی هنر و کارآفرینی. دانشگاه اصفهان.
- رضوانی، محمدرضا؛ باغبانی، حمیدرضا و سارا جعفری. (۱۳۹۳). *پارادایم‌های نوین توسعه‌ی روستایی سیاست‌ها و حکمروایی*. چ ۲. اصفهان: نشر دارخوین.
- رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا؛ مهدوی، داود و ناهید اکبری سامانی. (۱۳۹۰). «ارائه‌ی الگوی برنامه‌ریزی راهبردی توسعه‌ی گردشگری پایدار روستایی، مطالعه‌ی موردی: دهستان لواسان کوچک». *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*. د ۴۵. ش ۱. صص ۱۲۳-۱۴۶.
- عنابستانی، علی‌اکبر؛ گیاهی، حسن و مهدی جوانشیری. (۱۳۹۷). «بررسی و تحلیل آثار ایجاد اقامتگاه‌های بوم‌گردی بر توسعه‌ی سکونتگاه‌های روستایی (نمونه: روستای رادکان شهرستان چناران)». *برنامه‌ریزی فضایی (جغرافیا)*. س ۸. ش ۲ (پیاپی ۲۹). صص ۱-۲۴.
- قاسمی، مهدی. (۱۳۹۶). *تأثیر بوم‌گردی بر گردشگری پایدار و کسب‌وکارهای روستایی (مطالعه‌ی موردی: منطقه‌ی توران)*. پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد رشته‌ی مدیریت جهانگردی. دانشگاه سمنان.
- فرجی‌راد، عبدالرضا و افسانه احسانی. (۱۳۹۰). «بررسی تأثیر اقامتگاه‌های محلی (خوشه‌سار بوم‌گردی) در ارتقاء سطح زندگی جامعه‌ی محلی (با تأکید بر روستای گرمه و شیب دراز)». *فصلنامه‌ی جغرافیایی سرزمین*. س ۸. ش ۳۰. صص .
- کاتلر، فیلیپ. (۲۰۰۳). *مبانی مدیریت بازاریابی*. ترجمه‌ی علی پارسایان. تهران: ترمه.
- مریدالسادات، پگاه و عبدالرضا رکن‌الدین افتخاری. (۱۳۹۷). «ارزیابی وضعیت توسعه‌ی پایدار کشاورزی با رویکرد کارآفرینانه، مطالعه‌ی موردی: استان خوزستان». *برنامه‌ریزی و آمایش فضا*. د ۲۲. ش ۳. صص ۸۰-۱۱۱.

- میرا، ابوالقاسم و ساناز کریمی. (۱۳۹۰). «بررسی انتخاب استراتژی‌های قیمت‌گذاری بر مبنای منحنی عمر کالا در لوازم خانگی کوچک (مطالعه‌ی موردی: گروه محصول چرخ‌گوش در شرکت صنعتی پارس خزر)». *مدیریت بازرگانی*. د ۳. ش ۹. صص ۱۴۷-۱۶۸.
- نجفی‌پور، امیرعباس و فاطمه کبیری زنانی. (۱۳۹۶). «بررسی شاخص‌ها و ظرفیت اقامتگاه‌های بوم‌گردی استان اصفهان». *اولین همایش بین‌المللی گردشگری، جغرافیا و محیط زیست پاک*. صص ۱-۲۴.
- یاری‌حصار، ارسطو؛ مهدوی، داود؛ حیدری ساریان، وکیل و خدیجه ابراهیمی. (۱۳۹۴). «پایش چرخه‌ی حیات گردشگری پایدار، مطالعه‌ی موردی: روستاهای هدف گردشگری استان اردبیل». *برنامه‌ریزی و آمایش فضا*. د ۱۹. ش ۴. صص ۱۸۵-۲۱۵.
- Anabestani, Ali Akbar, Gheyari, Hassan Vojvanshiri, Mehdi (2018), Investigation and Analysis of the Effects of Ecotourism Settlements on the Development of Rural Settlements (Sample: Radkan Village of Chenaran County (, Spatial Planning Research) Geography (Eighth Year, No. 2,) Sequential 29 (pp. 24-1)
- Arabi, Seyed Mohammad Sha'arian, Parinaz (2008), Life Cycle Tool for Investing and Determining Appropriate Technologies, Journal of Industrial Management Studies, No. 12, pp. 134-97
- Bhattacharya, D., Chowdhury, B. & Sarkar,R. (2011). Irresponsible Ecotourism practices flanking the Best National Park In India: A Multivariate Analysis. 2nd International Conference on Business and Economic Research (2nd Icerb 2011) Proceeding, 1901-1928
- Borouj, Ashkan (2014) Clustering of Indigenous Iranian Residences Network, E-book, Institute of Indigenous Affairs, Tehran
- Bunruamkaew, K. & Murayama, Y.(2012). Land Use and Natural Resources Planning for Sustainable Ecotourism Using GIS in Surat Thani, Thailand sustainability, (4): 412-429.
- Campanel,C.(2009). Learning Ambiguity And Life Cycle Portfolio Allocation”, Economic Dynamic, Vol. 13, Issue 3, pp. 478-483.

- Cheruon R. , Burugu , R. And Bor , T. (2015) , Eco-Lodges, a Future for Sustainable Tourism in Kenya , Journal of Tourism, Hospitality and Sports , Vol.8 ,pp 38-41
- Crosta, N., Davies, A., & Maguire, K. (2006). The new rural paradigm: Policies and Governance. In: Paris: OECD Publishing,pp 1-168
- Duque Ciceri, N., Garetti, M., & Terzi, S. (2009). Product lifecycle management approach for sustainability. In *Proceedings of the 19th CIRP Design Conference-Competitive Design*. Cranfield University Press,pp 147-154
- Erdem, B.& Tetik, N (2013). A New Trend in The Hotel Industry: Ecologes, *Studia Ubb Geographia*, Lviii, 1, pp. 85-92.
- Farrell, B.H., & Runyan D. 1991. Ecology and Tourism. *Annals of Tourism Research*. 18:26-40.
- Farajiard, Abdolreza Ehsani, Afsaneh (2011), Investigating the Impact of Local Settlements on the Improvement of Local Living (with Emphasis on Garmah and Shib Darraz Village), *Journal of Land Geography*, Eighth Year, no.
- Ghasemi, Mehdi (2017), Impact of Tourism on Sustainable Tourism and Rural Businesses (Case Study: Turan Region), MSc Thesis, Semnan University of Tourism Management, under the guidance of Dr. Ali Akbar Amin Bidokhti.
- Giannakis, E. (2014), The Role of Rural Tourism on the Development of Rural Areas: The Case of Cyprus. *Romanian Journal of Regional Science*, 8(1), 38-53.
- Gruber ,M. (2004) ,Marketing in New Venture: Theory And Empirical Evidence ,*Schmalenbach Businesss Review* ,Z
- Hadodo, S., Pignal, C., & Malroux, L. (2006). A survey aimin to test the legitimacy of the marketing Product Life Cycle concept: Why the Product Life Cycle (PLC) model fails to explain in many cases the way products (goods)/services' sales evolve, and what problems can occur by using the PLC as a tool for strategic decisions
- Hawkins, D. E., (2004). A protected areas ecotourism competitive cluster approach to catalyse biodiversity conservation and economic growth in Bulgaria,

- Journal of Sustainable Tourism, Vol 12, No 3, Pp 219-244.
DOI:10.1080/09669580408667235
- Hesam, Mehdi (2019), Identification of Barriers to Establishment and Development of Ecotourism Settlements in Rural Areas of Guilan Province, Journal of Rural Research, Volume 10, Number 3, pp. 559-546, <http://dx.doi.org/10.22059/jrur.2019.281777.1363>
  - Islam, Aliakbar (2003), Marketing Planning: Concepts, Patterns, Strategies, Experiences and Documentation, First Edition, Business Publishing, Tehran
  - Jahanbani, Mahmood (2011), Determining Product Life Cycle Using Fuzzy Regression and Determining Marketing Strategy Case Study of Stone Town of Nizir City, MSc in Industrial Management Shiraz University, Dr Ali Mohammadi
  - James, G., Hosier, A., & Woo, G., (2002). Using Cluster-Based Economic Strategy to Minimize Tourism Leakages [Z], Research Report Submitted to Global Economic Development Practice (GEDP), San Francisco, California, Pp 1-59.
  - Kallunki, J & Silvolla, H, (2008), The Effect of Organizational Life Cycle Stage On The Use of Activity-Based Costing, Management Accounting Research :19, Pp62-79
  - Kiper, T, (2013), Role of Ecotourism in Sustainable Development, pp ,773-802, <http://dx.doi.org/10.5772/55749>
  - Komninos, I. (2002). Product Life Cycle Management'; Urban and Regional Innovation Research Unit, Faculty of Engineering Aristotle University of Thessaloniki; Greece, pp 2-26
  - Kotler, Philip (2003), Fundamentals of Marketing Management, Translated by Ali Parsaian, First Edition, Second Edition, Terme Publications, Tehran
  - Lanza, A., Markandya, A. and Pigliaru, P., (2005), The Economics of Tourism and Sustainable Development, Cheltenham, Edward Elgar Publishing, USA.
  - Mira, Abolghasem & Karimi, Sanaz (2011), Investigation of Selection Pricing Strategies Based on the Curve of Life in Small Home Appliances (Case Study of

- Meat Wheel Product Group in Pars Khazar Industrial Company), Business Management Quarterly, Volume 3, No. 9, pp. 168-147
- Moridol Sadat, Pegah ,Rokneddin Eftekhari, Abdolreza (2018), Evaluating Sustainable Development Status of Agriculture with Entrepreneurial Approach Case Study of Khuzestan Province, Journal of Space Planning and Preparation, Tarbiat Modares University, Twenty-second Period, No. 3, pp. 111-80
  - Morrison, A. M. (2013), Marketing and Managing Tourism Destinations, London: Routledge, 598.
  - Najafipour, Amir Abbas & kabiri Renani, Fatemeh (1396), Investigation of Indicators and Capacity of Ecotourism Resorts in Isfahan Province, First International Conference on Tourism, Geography and Clean Environment, pp. 24-1
  - Paloj, Mojtaba (2019), The Relationship of Islamic-Iranian Model of Rural Sustainable Development and Development, Journal of Space Planning and Testing, Tarbiat Modares University, Volume 23, Spring Special, pp. 168-
  - Popescu, R. I., & Zamfir, A. (2011), Strategic Role of Ecotourism for Romania's Regional Development. In Proceedings of The 5th International Conference—The Scale of Globalization, Think Globally, Act Locally, Change Individually in the 21st Century, Ostrava, Czech Republic, 8-9.
  - Pourtahari, Mehdi (2014), Application of Statistics in Geographical Sciences, Qomes Publishing, First Edition
  - Rabbani, Razieh (2018), Investigating the Potential of Tourism Settlements in Third Generation Tourism Development, Case Study: Settlement Settlements in Isfahan Province, Faculty of Research Excellence in Art and Entrepreneurship Department of Tourism and Museum, Under the guidance of Dr. Zahid Shafiei and Dr. Ali Saghaei
  - Razvani, Mohammad Reza, Baghbani, Hamid Reza Vajafari, Sara (2014), New Rural Development Paradigms of Policies and Governance, Darukhin Publishing, Isfahan, Second Edition

- Rebecca, Ch., Rose, B., & Bor, T., (2015). Eco-Lodges, a Future for Sustainable Tourism in Kenya, *Journal of Tourism, Hospitality and Sports*, No 8, Pp 37-41.
- Rokneddin aftkhari, Abdolreza, Mahdavi, Davood Wakbari Samani, Nahid (2011), Providing Strategic Planning Model for Rural Tourism Development Case Study: Lavasan Kuchak Village, *Journal of Human Geography*, Vol. 45, No. 1, pp. 146-123
- Sharpley, R. And Telfer, David J. (2002) *Tourism & development, concepts & issues*. Clevedon: Channel View Publications.
- Yari Hesar, Aristo, Mahdavi, Davood, Heidari Sarban, Vaki and Ebrahimi, Khadijeh (2015), Monitoring the Sustainable Tourism Life Cycle Case Study of Ardebil Province Tourism Goals, *Tarbiat Modarres University Space Research Journal*, Volume 19, No. 4, pp. 215-185
- Zeppel, H., (1998). Tourism and Aboriginal Australia, *Tourism Management*, Vol 19, No 5, pp 485-488.
- www.Golestancho.ir